

Ахборотлашган дунё ва ёшлар ахлоқи

Дилноза Махмуджон қизи Алижанова

Alihanovadilnoza72@gmail.com

Илмий раҳбар: О.К.Ахмаджанов

ahmadjanovolimjon498@gmail.com

НамДУ

Аннотация: Мақолада замонавий электрон ахборот воситаларини ёшлар одоб-ахлоқида кўрсатаётган турлича таъсири ҳақида сўз юритилади. Миллий урф-одат, кадрият ва маънавиятимизга раҳна солиб ёшларимиз онгини заҳарлаётган оммавий маданиятининг салбий таъсири ҳақида фикр юритилади.

Калит сўзлар: ахлоқ, ахборотлаштирилганлик, виртуал дунё, ахборотларни алмашиш ва қабул қилиш, жамиятни онглийлик даражаси, фойдаланувчилар миқдори, салбий ҳолат, ёшларни маънавий тарбияси, ғоявий иммунитет, миллий манфаат

Informed world and youth morality

Dilnoza Mahmudjan kizi Alijanova

Alihanovadilnoza72@gmail.com

Scientific supervisor: O.K.Akhmadjanov

ahmadjanovolimjon498@gmail.com

NamDU

Abstract: The article examines the influence of modern electronic media on the morality of young people. Considers the negative impact of mass culture on national traditions and values.

Keywords: morality, informatization, the virtual world, the exchange and reception of information, the level of public awareness, the number of users, the negative situation, the spiritual upbringing of young

Кириш. Жамиятни ахборотлаштириш жараёни кўпинча соф технологик жараён сифатида қаралсада, айни пайтда бу чуқур ижтимоий жараёндир. Чунки ахборотлаштириш жамиятнинг бир шаклидан иккинчисига, ижтимоий ривожланишнинг юқори даражасига ўтишни англатади ва жамият келажагини белгилайди. Ҳар қандай жараённинг ижобий ва салбий томонлари бўлгани каби, ахборот жамиятида ҳам улар мавжуд. Хусусан, ахборотлаштириш ва

илғор ахборот технологиялари ишлаб чиқариш самарадорлиги ва меҳнат унумдорлигини, илмий билимлар ва илғор технологияларнинг жамиятда тез тарқалишини, жамиятнинг интеллектуализациясининг умумий даражасини, шунингдек, ахборот макони ва одамларга ахборот-психологик таъсир кўрсатиш учун курашни оширади. Шу муносабат билан 1946 йилда “эркин ахборот алмашиш” назариясининг асосчиларидан бири А.Ф.Даллеснинг баёноти диққатга сазовордир. “Агар менга ташқи сиёсатнинг фақат битта тамойилини танлаш ҳуқуқи берилса, деб ёзади А.Ф.Даллес, - мен маълумотларнинг эркин оқими тамойилини танлаган бўлардим”[1]. Ғарбда “эркин ахборот оқими” маълумотларнинг мазмуни бўлмаган чексиз миқдордаги маълумотларнинг бир томонлама узатилишини англатади.

У ҳеч қандай қоидалар билан чекланмайди ва у узатиладиган минтақадаги давлат томонидан назорат қилинмайди. Бу концепция Ғарбнинг демократик эркинликларни тарғиб қилишини ва бошқа ғояларнинг тарқалишини иложи борича чеклашини англатиши аниқ[2]. Шунини таъкидлаш керакки, бугунги кунда ҳам бу тушунча ўзгаришсиз қолмоқда ва ёшларимизни чалғитиш, уларнинг қалби ва дунёқарашига таъсир қилиш учун кенг қўлланилади. “Global Internet” нинг ахборотни узатиш, алмашиш ва қабул қилиш тезлиги, аниқлиги, сифати ва самарадорлигини таъминлашда, бутун дунё бўйлаб ахборотни кенг тарқатиш имкониятларини яратишда аҳамияти ва бу омил ундан фойдаланишга бўлган эҳтиёжни оширади. Янги асрда Internet Ўзбекистонга тез кириб келди ва кундалик ҳаётда ўз ўрнини эгаллади. 2008 йилга келиб мамлакатимизда интернетдан фойдаланувчилар сони 2,2 million кишидан ошди. Албатта, фан ва техника ютуқлари инсон манфаатлари ва эзгу мақсадларга хизмат қилиши керак. Аммо баъзи кучлар virtual дунёни ўзларининг яширин мақсадлари учун ишлатишлари ҳам ҳақиқат.

Мавзуга оид адабиётлар. Психологларнинг фикрига кўра, аҳолининг атиги 15-25% маълумотни танқидий нуқтаи назардан идрок этишга қодир ва қолган 75% одамлар олинган маълумотларга шунчалик таъсир қилади. Натижада замонавий media воситалари ва усуллари жамиятни бошқаришни таъминлайди. Бугунги кунга қадар дунёнинг мафкуравий манзараси анча мураккаблашди. Кучли таъсирга эга бўлишнинг энг яхши усули, қанча пул талаб қилинмасин, маълумотларнинг йирик дистрибютори лавозимини эгаллаш эканлиги аниқ бўлди. Ҳатто оддий одамлар ҳам дунёда “ахборот уруши” кетаётганини осонгина пайқашлари мумкин. Масалан, чет элнинг турмуш тарзи ва кадриятларини улуғлайдиган рисоалар ва филмлар тарқатилган дейлик. Табиийки, бундай маълумотлар муқаррар равишда жамиятда маълум бир жамоатчилик фикрининг шаклланишига таъсир қилади. Афсуски, постиндустриал инқилоб, ахборотлаштириш ва глобаллашув жараёнлари ҳам

фақат моддий манфаатлар ва эҳтиёжларни қондиришга интиладиган, миллий имиджини амалда йўқотган ва ҳар қандай ғояни ўз мақсадлари йўлида қўллашга тайёр тоифаларни яратди. Бундай салбий ҳолат мамлакатимиз аҳолисига, айниқса, ёшларимизга таъсир қилади. Ушбу таҳдидни бартараф этиш учун барча имкониятлардан фойдаланган ҳолда доимий равишда ҳал қилиш керак. Биринчи Президентимиз Ислам Каримов ўзининг “Юксак Маънавият-енгилмас куч” китобида маънавий қадриятларга батафсил таъриф бериб, уларнинг ҳозирги ва келажак авлод тарбиясидаги аҳамиятини алоҳида таъкидлайди. Ёшларнинг маънавий тарбияси глобаллашув шароитида айниқса муҳим бўлган давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан биридир. Китобда илгари сурилган ғоялар нафақат Ўзбекистон, балки дунёнинг бошқа мамлакатлари учун ҳам долзарбдир. Умуминсоний қадриятлар ва маънавий ҳаёт бир-бири билан бевосита боғлиқдир. Муаллифнинг таъкидлашича, “маънавият инсонни руҳий покланишга чақиради, маънавий ўсиш инсоннинг имонини ва ички дунёсини, иродасини мустаҳкамлайдиган ва унинг дунёқараши учун мезон бўлиб хизмат қиладиган беқиёс кучдир”[3].

Тадқиқот методологияси. Интернетни чеклаш ёки маълумотларга киришни тақиқлаш муаммони ҳал қилмайди. Ҳаётни оммавий ахборот воситаларисиз тасаввур қилиш қийин бўлган бугунги дунёда Internet ёшлар учун асосий маълумот манбаига айланмоқда. Бироқ, Ғарб маданияти билан боғлиқ ва мутлақо ахлоқсиз бўлган шоулар ва веб-сайтлар мавжуд. Бундай маълумотлар ёшларимизнинг хулқ-атвори ва дунёқарашига салбий таъсир кўрсатиши аниқ. Бу ерда яна бир нарсани эслатиб ўтиш керак. Телевидение дунёси телесериалларга тўла эканлиги, бизнинг фикримизча, унчалик яхши эмас. Чунки ёшларнинг кўп вақтини ушбу сериалларни томоша қилишга сарфлаши таълим сифатига таъсир қилмайди. Дарвоқе, газета ва журналларда чоп этилаётган ахборот ва маълумотларнинг юзакилиги ҳам ёшларимиз тафаккурига салбий таъсир кўрсатмоқда. XXI аср бошларида ҳаёт суръатларининг мисли кўрилмаган тезлашиши, ахборот оқимининг ўсиб бориши туфайли ҳокимият масаласи янги мазмун касб этади. Баъзи ёшлар таълим ва ҳаётга бўлган муносабатини аниқлашда ота-оналар ёки ўқитувчилар эмас, балки оммавий ахборот воситалари ва Интернетни ҳокимият сифатида тан олишлари ва улардаги маълумотлар ва маълумотлар мутлақо тўғри эканлигига ишонишлари безовта қилади. Тажрибасиз ёшларнинг ҳаёти ва ғоялари асосан оммавий ахборот воситалари ва Internet томонидан шакллантирилади. Бу таълим муассасалари ишини мураккаблаштиради. Ахборотнинг катта оқими шароитида ўзини эркин ҳис қилиш учун ахборот маданияти зарур. Ахборот маданияти-бу ўқитиш, илмий билимлар ва бошқа тадбирлар давомида юзага

келадиган ахборот эҳтиёжларини қондиришга қаратилган билимлар, ўқитиш ва кўникмаларнинг тизимли тўпламидир.

Ёш авлоднинг маънавий дунёсини бузғунчи таъсирлардан ҳимоя қилиш учун таълим жараёнида қандай тамойилларга асосланиши ва қайси жиҳатларга эътибор қаратиш кераклиги ҳақидаги савол файласуфлар ва гуманитарларнинг диққат марказида. Ёшларни фикрлашга ўргатишга кўпроқ эътибор қаратиш уларнинг маънавий дунёси дахлсизлигини таъминлашда муҳим аҳамиятга эга, деб ҳисоблаймиз. Чунки, давлатимиз раҳбари айтганидек, “Бегона ҳодисалар ва ғояларга қарши иммунитет устун бўлган жойда маънавият кучли кучга айланади” [4]. Ёшларнинг ахборот оқимиға муносабатини шакллантириш ақл ва тафаккурни тарбиялаш жиҳатларидан биридир. Ота-оналар ва ўқитувчилар ёшларга ўқув жараёнида фикр ва билим ўртасидаги фарқни тушунтиришлари, ғояларни солиштиришга, фарқлашга ўргатишлари керак. Муҳтасар қилиб айтганда, ахборот маданиятини шакллантириш масаласи бутун мамлакат учун ижтимоий аҳамиятга эга, чунки у жамият тараққиёти билан бевосита боғлиқдир. Шунинг учун ахборотлашган жамиятни шакллантириш шароитида жараённинг барча жиҳатларини ўрганиш алоҳида аҳамиятга эга. Масофавий технологиялар, касбий ва ўқув курсларига, онлайн жамоаларга ва маълумот тизимларига кириш имконияти туфайли электрон маданият таълим тизими учун янги имкониятлар яратади. Аммо шу билан бирга, интернет талабанинг интеллектуал ижодкорлигини заифлаштиради, уни хом ва тасдиқланмаган маълумотлардан фойдаланиш билан алмаштирди[5].

Таҳлил ва натижалар. Бугунги кунда миллат ва давлатнинг энг муҳим манбаларидан бири бу одамларнинг интеллектуал салоҳияти ва билим даражасидир. Ижтимоий ривожланиш шунини кўрсатадики, энг юқори даражадаги таълимга эришган мамлакатлар эмас, балки юқори турмуш даражасига ёки замонавий технологияларга эришган мамлакатлар тарихда биринчи ўринда туради. Шу боис мустақилликнинг дастлабки йилларидан бошлаб таълим соҳаси мамлакатимизни ижтимоий ривожлантиришнинг устувор йўналишларидан бири деб эълон қилинди. Биринчи Президентимиз Ислом Каримов ташаббуси ва бевосита раҳнамолигида бу борадаги илғор жаҳон тажрибаси ва халқимизнинг кўп асрлик миллий қадриятларини акс эттирувчи янги таълим тизими жорий этилди. Таълим тизимини такомиллаштириш бўйича олиб борилаётган ислохотлар натижасида қарийб 9,5 минг мактаб реконструкция қилинди ва таъмирланди. Ёки мамлакатимиздаги деярли барча мактаблар, 1500 дан ортиқ янги касб-ҳунар коллежлари ва академик лицейлар қурилиб, энг замонавий жиҳозлар билан таъминланди. замонавий билим ва технологияларни ўзлаштиришга қодир, ўзининг мустақил фикрлашига эга бўлган баркамол авлод. Шу сабабли одамларнинг, биринчи

навбатда ёшларнинг нафақат янги технологияларни ўрганиш ва улардан фойдаланиш, балки уларнинг бундай технологияларни яратиш ва такомиллаштиришда кенг иштирокини таъминлаш қобилиятини шакллантириш устувор вазифа бўлиб қолмоқда. Бугунги кунда дунёнинг баъзи кудратли давлатлари ўзларининг миллий манфаатларини амалга оширишда глобаллашув жараёнида ҳукмронлик қилишга ҳаракат қилмоқдалар. Мамлакатимиз аҳолисининг ўттиз фоизини 14 ёшдан 30 ёшгача бўлган ёшлар ташкил этади. Унинг таълим ва касб-ҳунар эгаллаши учун кенг шароитлар яратилган. Шу билан бирга, ёшларнинг бўш вақтларини мазмунли ташкил этиш долзарб масала ҳисобланади. Ёшлар маънавияти қанчалик юқори бўлса, унинг бегона ғояларга иммунитетини кучаяди. Шу муносабат билан талаба-ёшлар ўртасида ахборот истеъмоли маданиятини ривожлантиришга алоҳида эътибор қаратилмоқда. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ш.Мирзиёев 19 март 2019 йил Ёшларга эътиборни кучайтириш: уларни маданият, санъат, спортга кенг жалб этиш, ахборот технологияларидан малакали фойдаланиш кўникмаларини жорий қилиш, китобхонликни тарғиб қилиш масалаларига бағишланган учрашув бўлиб ўтди. Ўзбекистон президенти Ш.М.Мирзиёев янги тизим асосида ижтимоий, маънавий-маърифий соҳаларда ишларни йўлга қўйиш бўйича бешта муҳим ташаббусни илгари сурди:

- ёшларнинг мусиқа, рассомлик, адабиёт, театр ва бошқа санъат турларига қизиқишини ошириш, истеъдодларни шакллантириш;
- ёшларнинг жисмоний ривожланиши, спорт соҳасида ўз қобилиятларини намоён этиши учун зарур шарт-шароитларни яратиш;
- ёшлар ўртасида компьютер технологиялари ва интернетдан самарали фойдаланишни ташкил этиш;
- ёшлар маънавиятини юксалтириш бўйича тизимли ишларни ташкил этиш, китобхонликни кенг тарғиб қилиш;
- аёллар бандлиги муаммоси [6].

Бу ўз навбатида, ёшлар учун чуқур билим олиш, катта ҳажмдаги маълумотларни тўлиқ ўзлаштириш ва ундан самарали фойдаланишни долзарб вазифага айлантиради.

Хулоса ва таклифлар. Замонавий жамиятда ахборотлар оқимининг кенгайиши, ахборот алмашинувининг жадаллашуви ёшларнинг ижтимоийлашув жараёнини бир мунча мураккаблаштириб юборди. Ёшларнинг ижтимоийлашуви анъанавий омиллар (оила, мактаб, тенгқурлар давраси)дан ташқари виртуал олам (ижтимоий тармоқлар, Интернет) таъсири остида кечмоқда. Бу эса модернизациялашаётган жамиятда ахборот алмашинувининг аҳамиятининг ҳар қачонгидан ошириб юборди. Ёшлар онги ва гидроки катта миқдордаги турли хил ахборотларни қабул қилиш ва акс эттириш

имкониятига эга. Мазкур жараёнлар туфайли ёшларда танқидий фикрлаш шаклланади, уларнинг салоҳияти турли жараён ва хатти-ҳаракатларга мустақил баҳо беришга, уларни шахсий нуқтаи назардан асослашга, қатъий қарорлар қабул қилишга имкон беради[7]. Демак бугунги даврда ҳаётимизни электрон воситалар орқали олаётган ахборотларсиз тассавур қила олмас эканмиз, биз ёшларимизни онгига ва ахлоқига салбий таъсир кўрсатувчи турли ёт манбалардан келувчи ахборотлардан асрашимиз, уларни мустақил тарзда тўғри йўл топишларида ёрдам кўрсатишимиз зарур.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Онлайн манба: http://ru.wikipedia.org/wiki/План_Даллеса.
2. Ижтимоий фикр. Инсон ҳуқуқлари // Алишер Мўминов ахборот жамияти ва шахсининг ахборот маданиятини шакллантириш муаммолари. 2012 № 3 Б.148.
3. Ислом Каримов. Юксак маънавият енгилмас кучдир. Т., "Маънавият", 2008, Б. 115.
4. Каримов И. А. юксак салоҳиятли авлодни тарбиялаш-енг муқаддас мақсад: [И. А. Каримовнинг “юксак билимли ва интеллектуал ривожланган авлодни тарбиялаш мамлакатни барқарор ривожлантириш ва модернизация қилишнинг энг муҳим шартидир” халқаро конференциясидаги нутқи] // Народное выступление 2012. 18 феврал
5. Ахмаджанов О.К. Электрон маданият ва ижтимоий ҳаёт // Наманган давлат университети илмий ахборотномаси. Наманган, 2021. – №7. – Б .214.
6. Онлайн манба: <https://president.uz/ru/lists/view/2437>
7. Ахмаджанов О.К. Жамиятнинг янгиланиш жараёнида электрон маданиятнинг регулятив функциялари // Наманган давлат университети илмий ахборотномаси. Наманган, 2022. – махсус сон. – Б .273-280